



Norma par invaliditātes pensijas pārrēķināšanu neatbilst Satversmei

2013. gada 31. janvārī Satversmes tiesa ir pieņēmusi spriedumu lietā Nr. 2012-09-01 „Par likuma „Par valsts pensijām” pārejas noteikumu 16. punkta 1. apakšpunkta, ciktāl tas attiecas uz invaliditātes pensijas pārrēķina formulu invaliditātes grupas maiņas gadījumā, ja invaliditātes pensijas saņēmējs līdz invaliditātes grupas maiņai ir bijis darba ņēmējs un veicis sociālās iemaksas, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 109. pantam”.

Aprēķinot personai izmaksājamās invaliditātes pensijas apmēru, ir jāņem vērā personas veiktās sociālās apdrošināšanas iemaksas, ja to ņemšana vērā personai nodrošina augstāku invaliditātes pensijas apmēru

Apstrīdētās normas

Likuma „Par valsts pensijām” pārejas noteikumu 16. punkts un tā 1. apakšpunkts nosaka, ka pensijas, kas piešķirtas pirms likuma „Par valsts pensijām” spēkā stāšanās, bet attiecībā uz invaliditātes pensiju — pirms 1997. gada 1. janvāra, netiek pārrēķinātas, izņemot gadījumu, ja papildināts līdz 1996. gada 1. janvārim uzkrātais apdrošināšanas stāžs, ja ģimenes sastāvā notikušas pārmaiņas, kas skar tos ģimenes locekļus, kuriem ir tiesības uz apgādnieka zaudējuma pensiju, ja mainījusies invaliditātes grupa.

Šādas pensijas pārrēķināmas pēc noteiktas formulas, ņemot vērā pēdējo vidējo apdrošināšanas iemaksu algu, kas piemērota pensijas apmēra noteikšanai pirms pensijas pārrēķināšanas, apdrošināšanas stāža gadus un to ģimenes locekļu skaits, kuriem ir tiesības uz apgādnieka zaudējuma pensiju.

Augstāka juridiskā spēka normas

Satversmes 91. pants: „Visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā. Cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas.”

Satversmes 109. pants: „Ikvienam ir tiesības uz sociālo nodrošinājumu vecuma, darbnespējas, bezdarba un citos likumā noteiktajos gadījumos.”

Lietas fakti

Pieteikuma iesniedzēja – Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta – tiesvedībā atrodas lieta par Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras (VSAA) lēmumu par invaliditātes pensijas pārrēķināšanu. Pensijas saņēmējam Uldim Strautkalnam ir bijusi noteikta 3. grupas invaliditāte, tomēr viņš ir turpinājis strādāt un maksāt sociālās apdrošināšanas iemaksas. Vēlāk viņam noteikta 2. grupas invaliditāte, taču, pārrēķinot invaliditātes pensiju, VSAA ir ņēmusi vērā tikai uzkrāto apdrošināšanas stāžu, bet nav ņēmusi vērā veiktās sociālās apdrošināšanas iemaksas.

VSAA lēmums ir pamatots ar apstrīdēto normu. Tādējādi pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka apstrīdētā norma aizskar personas tiesības uz sociālo nodrošinājumu, ka arī paredz nevienlīdzīgu attieksmi pret tām personām, kas ir saņēmušas trešās grupas invaliditātes pensiju, turpinājušas strādāt un vēlāk ieguvušas 2. grupas invaliditāti, salīdzinājumā ar tām personām, kurām uzreiz tiek noteikta 2. grupas invaliditāte un kuru invaliditātes pensijas apmēra noteikšanā sociālās apdrošināšanas iemaksas tiek ņemtas vērā. Konkrētajā gadījumā aprēķinātā invaliditātes pensija esot gandrīz trīs reizes mazāka par to, kāda būtu aprēķināma, ja sociālās apdrošināšanas iemaksas tiktu ņemtas vērā.

Tiesas secinājumi un lēmums

Par prasījuma apjomu un vērtēšanas kārtību

Satversmes tiesa norādīja, ka likumdevēja rīcībai, pieņemot lēmumus sociālo tiesību jomā, vienmēr jāatbilst Satversmes normām un principiem, tostarp vienlīdzības principam. Tādēļ tiesa vispirms vērtēja apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 91. pantam. Turklāt Satversmes tiesa atzina, ka pieteikuma iesniedzējs apstrīd normas atbilstību Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietvertajam vienlīdzības principam, tādēļ tiesa vērtēja apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam. [9, 10]

Lai izvērtētu, vai apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, Satversmes tiesai bija jānoskaidro:

1) vai un kuras personas atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos;

- 2) vai apstrīdētā norma paredz vienādu vai atšķirīgu attieksmi pret šīm personām;
- 3) vai šādai attieksmei ir objektīvs un saprātīgs pamats, proti, vai tai ir leģitīms mērķis un vai ir ievērots samērīguma princips. [11]

Par personām, kas atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos un attieksmi pret šīm personām

Satversmes tiesa norādīja, ka gadījumos, kad tiek izvērtētas sociālos pakalpojumus saņemošu personu grupu kopīgās un atšķirīgās pazīmes, būtiska vienojoša pazīme ir sociālās apdrošināšanas iemaksu veikšana. [12.1] Tādējādi visas personas, kurām tiek noteikta 2. grupas invaliditāte un par kurām iepriekš ir veiktas sociālās apdrošināšanas iemaksas, atrodas vienādos apstākļos. Tomēr apstrīdētā norma paredz atšķirīgu attieksmi pret šīm personām, proti, personām, kam pensija tiek pārrēķināta sakarā ar invaliditātes grupas maiņu, sociālās apdrošināšanas iemaksas netiek ņemtas vērā. Savukārt attiecībā uz personām, kuras iepriekš nav saņēmušas invaliditātes pensiju, bet par kurām ir veiktas sociālās apdrošināšanas iemaksas, šīs iemaksas tiek ņemtas vērā. [13]

Par atšķirīgas attieksmes pamatojumu

Tiesa noskaidroja, ka apstrīdētās normas mērķis ir aizsargāt tādu personu tiesības uz sociālo nodrošinājumu, kurām, pēc invaliditātes noteikšanas turpinot strādāt, ienākumi ir mazāki nekā līdz invaliditātes iegūšanai. [14.1] Šādām personām, pārrēķinot invaliditātes pensiju, tās apmērs varētu samazināties, ja sociālās apdrošināšanas iemaksas tiktu ņemtas vērā. Tomēr likumdevējs nav ņēmis vērā, ka darbaspēju zaudējums pats par sevi vēl nenozīmē, ka personai patiešām radīsies arī tāda paša apmēra ienākumu zaudējums, proti, arī tad, ja personai ir noteikta invaliditāte, tās ienākumi no algota darba var palielināties, ja persona veiksmīgi attīsta savu profesionālo karjeru. [14.3] Turklāt tiesa norādīja, ka personai nevar sniegt sociālo pakalpojumu, kura apmēra noteikšanā tās veiktās sociālās iemaksas vispār netiek ņemtas vērā, ja to ņemšana vērā nodrošinātu personai labvēlīgākus apstākļus un ja citām personām attiecīgais sociālās apdrošināšanas pakalpojums tiek sniegts, tā apmēru saistot ar šo personu veiktajām sociālajām iemaksām. [12.1]

Tādējādi tiesa secināja, ka tādos gadījumos kā izskatāmajā lietā izvērtējamais apstrīdētā norma savu leģitīmo mērķi nenasniedz, un atšķirīgā attieksme pret salīdzināmajām personu grupām nav attaisnojama. [14.3]

Satversmes tiesa atzina likuma „Par valsts pensijām” pārejas noteikumu 16. punkta 1. apakšpunktu, ciktāl tas attiecas uz invaliditātes pensijas pārrēķina formulu invaliditātes grupas maiņas gadījumā, ja invaliditātes pensijas saņēmējs līdz invaliditātes grupas maiņai ir bijis darba ņēmējs un veicis sociālās iemaksas vismaz trīs gadus, par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 91. pantam

Par brīdi, kad apstrīdētā norma zaudē spēku

Satversmes tiesa noteica, ka apstrīdētā norma zaudē spēku 2013. gada 1. oktobrī. Savukārt attiecībā uz Uldi Strautkalnu un citām personām, kuras ir uzsākušas savu aizskarto tiesību aizsardzību ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem, norma tika atzīta par spēkā neesošu no tās pieņemšanas brīža.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams, tas stājas spēkā tā publicēšanas dienā. Sprieduma teksts ir pieejams arī Satversmes tiesas mājas lapā.

Relīze sagatavota ar mērķi veicināt Satversmes tiesā izskatāmās lietas faktisko apstākļu izpratni. Tā nav uzskatāma par sprieduma daļu un nav saistoša Satversmes tiesai. Spriedumi, lēmumi un cita informācija par Satversmes tiesu atrodama tiesas mājas lapā www.satv.tiesa.gov.lv.

Līna Kovalevska

Satversmes tiesas priekšsēdētāja palīdze

Lina.Kovalevska@satv.tiesa.gov.lv

67830748, 29813216